

Samuel Suhel Moussa
Uniwersytet Wrocławski

ROZWÓD W ISLAMIE

Islam w odróżnieniu od chrześcijaństwa uznaje i dopuszcza do rozwodu małżonków, aczkolwiek tylko w sytuacjach koniecznych. Z założenia wypływającego z islamu, małżeństwo nie służy tylko zaspokajaniu potrzeb seksualnych, a umacnianiu więzi obojga partnerów, narodzeniu się miłości między nimi, czego owocem będą dzieci. Kładzie głównie nacisk na szczęście i spokój. Dlatego też, jeśli małżonkom sprawia kłopot wspólne zrozumienie się, burzy szczęście i prowadzi do nieporozumień i braku harmonii dopuszcza się do rozwiązania ślubowania. Rozwód, po arabsku *al-talāq*, jest ostatecznym wyjściem z kryzysowej sytuacji braku zrozumienia i wspólnej akceptacji partnerów. Islam nakazuje swym wyznawcom żyć w zgodzie, miłości, zaufaniu, a przede wszystkim szacunku. Są to nieodzowne fundamenty trwałej, szczęśliwej rodziny, która w kulturze arabskiej stanowi nadrzędną komórkę społeczną. Z niniejszej wypowiedzi wynika, iż lepiej przerwać nieszczęśliwe małżeństwo, po to, aby odnaleźć sens szczęśliwego życia. Nie popadając w skrajną ocenę, nie należy sądzić, iż religia Mahometa w pełni sprzyja rozwodom. Dla potwierdzenia tego, warto przytoczyć słowa samego Allaha:

„O wy, którzy wierzycie! Nie jest wam dozwolone, abyście dziedziczyli kobiety wbrew ich woli. I nie przeszkadzajcie im zabrać część tego, co im daliście, chyba że dopuszczą się jakiegoś wszeteczeństwa oczywistego. Obchodźcie się z nimi w sposób przyzwoity. A jeśli czujecie względem nich

wstręt, to, być może, czujecie wstręt do czegoś, w czym Bóg umieścił wielkie dobro.”¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

Sens powyższego utwierdza jednak w przekonaniu, iż „islam przyjmuje realistyczny pogląd na życie i godzi się na pewne przyzwolenia w nieprzewidzianych przypadkach. Małżeństwo posiada szlachetny cel przyzwoitości, który musi być osiągnięty. Islam nie zezwala na istnienie, ani też nie akceptuje żadnego małżeństwa, które nie funkcjonuje prawidłowo lub też nie jest skuteczne. W Islamie nie ma miejsca na nominalne małżeństwa lub związki, bez określonego celu życiowego. (...) Małżeństwo jest zbyt ważnym kontraktem, aby było ono związkiem bezcelowym i nieskutecznym.”²

Można wyszczególnić kilka powodów uznawanych przez religię, z których małżeństwa są rozwiązywane. Są to: niewierność, nieposłuszeństwo żony, nie wywiązywanie się z obowiązków, oszustwo związane z wcześniejszą inicjacją seksualną, trwała choroba zakaźna lub inna poważna, o której narzeczeni będąc świadomymi jej nie powiedzieli sobie przed zawarciem małżeństwa. Nie tylko mężczyzna może chcieć rozwodu. Kobieta również ma prawo wypowiedzieć rozwód, z takich chociażby powodów jak bezdzietność, niewierność, nieutrzymywanie jej przez męża, opuszczenie na dłuższy czas nie wiedząc nic o jego pobycie (oprócz nieobecności spowodowanej nauką lub dżihadem), czy chorób wenerycznych lub zakaźnych, na które cierpi mąż zatajając to przed nią przed ślubem.

Rozwody w krajach muzułmańskich są dość powszechne i nie wywołują zgorzienia wśród społeczności. Często rozwiedzeni mogą ponownie zawrzeć związek małżeński, co zostanie bardziej szczegółowo omówione w dalszej części tego rozdziału. Wystąpienie o rozwód nie jest przyznaniem się do winy czy porażki, ale chęcią budowania szczęśliwszego związku. W przeci-

¹ Koran, Al-Nisā, 4/19, 08.05.2007.

² H.Abdalati, *Spojrzenie w islam*, s. 241.

wieństwie do krajów zachodnich, rzadko się zdarza, aby procesy w sądach były upubliczniane. Sala sądowa nie jest niezbędna do przeprowadzenia rozwodu. Arabowie bardzo cenią sobie swój honor, toteż tajemnice małżeństwa nie są uzewnętrzniane. Opowiadanie na forum o swoich problemach osobistych zwiększa nienawiść, a według Allaha, rozejście powinno być w zgodzie i spokoju.

„O wy, którzy wierzycie! Kiedy bierzecie za żony kobiety wierzące, następnie rozwiedzicie się z nimi, zanim ich dotknęliście, to nie macie prawa wyznaczać im żadnego okresu oczekiwania. Dajcie im wyposażenie i odprawcie je w piękny sposób.”³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَنْعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا

Podjęcie decyzji o rozwodzie

اتخاذ قرار الطلاق

Islam przyznaje prawo podjęcia decyzji o rozwodzie mężczyźnie, który decyduje sam nie ulegając presji osób trzecich. Istnieją dwa główne powody, które to właśnie mężczyźni nadają prawo do rozwiązywania małżeństwa. Po pierwsze, on jest odpowiedzialny za utrzymanie całej rodziny, a więc i żony, z którą chce się rozwieść. Koszty ślubu, rozwodu, utrzymania dzieci pod opieką byłej żony, a także, jeśli małżonka zażyczy sobie dar małżeński *al-sadāq* ponosi również mąż. Po drugie, z założenia mężczyzna rzadziej kieruje się emocjami i jego decyzje są przemyślane, w przeciwieństwie do kobiet, które często reagują zbyt pochopnie, emocjonalnie. Islam ogranicza dostęp kobietom do rozwiązywania małżeństwa, głównie dlatego, aby w gniewie nie doprowadzały do strat finansowych, które ich nie dotyczą.

Kwestia wypowiedzenia rozwodu jest bardzo prosta; wystarczy wyrecytować słowa, których sens oznacza zakończenie małżeństwa, na przykład

³ Koran, Al-Ahzāb, 33/49, 12.05.2007.

„rozwodzę się z tobą”, „jesteś rozwódką” w obecności świadków. Nie wystarczy powiedzieć to raz, tę czynność należy powtórzyć trzy razy, aby obietnica ta była wiążąca. Swoją wolę można również wypowiedzieć pisemnie. Zanim jednak zapadnie ostatnie słowo, należy powziąć pewne kroki w ratowaniu małżeństwa poprzez zaangażowanie obojga partnerów w polubownym rozwiązaniu konfliktu. Jeśli małżonkowie nie poradzą sobie z tym sami, z pomocą powinni przyjść rozjemcy (jeden ze strony żony, drugi zaś męża), którzy nakłonią ich do zażegnania sporu. Jeżeli te dwie próby nie spowodują odwołania ich decyzji, rozwód może zostać przedsięwzięty.⁴ Następnie sprawa trafia do sądu wyznaniowego *al mahkamat al-ša'riyya* o formalne rozwiązanie małżeństwa. Reasumując powyższe, można niesłusznie stwierdzić, iż żona nie ma prawa do wypowiedzenia rozwodu. Otóż nic bardziej mylnego. Kobieta ma takie samo do tego prawo, a powody do wystąpienia z taką decyzją zostały już wcześniej opisane. Istnieje jeszcze forma rozwodu na prośbę kobiety, która jednak zostanie omówiona w dalszej części tego rozdziału.

Okres wyczekiwania al-idda

الفترة المحددة للعدة

Po rozwodzie, czyli po trzykrotnym wypowiedzeniu przez męża słów rozwiązujących małżeństwo, następuje okres wyczekiwania trwający od trzech do dwunastu miesięcy, kiedy to kobieta nie jest ani mężatką, ani rozwódką.

W czasie wyczekiwania, kobieta musi pozostać w domu męża, który w żadnym wypadku nie ma prawa jej wyrzucić. Małżonka jest oczywiście na jego utrzymaniu. Mieszkają razem, póki mąż po zakończeniu okresu wyczekiwania nie zadecyduje o rozwodzie. Do tego czasu, kobieta nie może wyjść ponownie za mąż ani zaręczyć się. Okres wyczekiwania jest zarazem szansą na porozumienie się i odwołanie decyzji rozwodu.

⁴ H.Abu-Rub, B.Zabża, op.cit. s. 120-123.

„To kobiety rozwiedzione mają oczekiwać trzy okresy. I nie jest im dozwolone, aby ukrywały to, co stworzył Bóg w ich łonach, jeśli wierzą w Boga i w Dzień Ostatni. A ich mężowie, jeśli zapragną pogodzenia, mają pełne prawo powrócić do nich w tym czasie. One mają prawa równe swoim obowiązkom, zgodnie z uznanym zwyczajem. Mężczyźni mają nad nimi wyższość. Bóg jest potężny, mądry!”⁵

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِعَوْلْتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Według spostrzeżeń Haithema Abu-Rub i Beaty Zabży, czas oczekiwania, może rzeczywiście zmienić decyzję, jest w pewnym stopniu próbą małżonków. Przebywanie ze sobą w domu przez trzy miesiące, unikanie kontaktów seksualnych doprowadza do przeanalizowania sytuacji i przemyślenia swoich postępowań.⁶

Jeśli decyzja zostanie faktycznie podtrzymana, należy rozwód tak przeprowadzić, aby nie krzywdzić i nie poniżać kobiety. Po zakończonym okresie wyczekiwania, małżonkowie stają się sobie obcy, kobieta wraca do swego rodzinnego domu, z mężczyzny zaś spada obowiązek jej utrzymywania.

Ciekawy jest natomiast fakt, jeśli w okresie wyczekiwania, decyzja ulegnie zmianie, co się czasami zdarza. Otóż, po owym okresie sporządzany jest nowy akt małżeństwa w obecności dwóch świadków wypowiedziawszy słowa mówiące o jego ponownym zawarciu. Jeśli ich stosunki znów się pogorszą, mają prawo ponownie zażądać rozwodu. Islam zezwala na zawarcie drugiego i trzeciego małżeństwa. Jeśli jednak i tym razem małżonkowie nie dojdą do porozumienia i harmonii w świetle prawa islamskiego, trzeci rozwód jest już decydujący i nie ma po nim możliwości do kolejnego zaprzysiężenia przed Allahem. Prawo to zmienia fakt ewentualnego małżeństwa z innym mężczyzną i rozwiedzenie się z nim, aby znów wyjść za męża z pierwszego małżeństwa. Rozwiedzionej były mąż musi zapłacić pewną sumę pie-

⁵ Koran, Al-Baqarah, 2/228, 12.05.2007.

⁶ H.Abu-Rub, B.Zabża, op.cit. s. 133.

niędzy, która zazwyczaj jest wcześniej określona w umowie małżeńskiej. Pomoc finansowa również należy się ich wspólnym dzieciom, które do pewnego wieku będą pod opieką matki. Rozszerzenie tematu dzieci i opieki nad nimi zostanie opisane w dalszej części tego rozdziału.

Dla krajów niemuzułmańskich, wyżej opisane praktyki są czymś niecodziennym i niespotykanym. Trudno jest pojąć ciągle zawierane związki slubowane przed Bogiem, a potem ponowne rozwody. Nie należy zapominać, iż muzułmanie szanują swe tajemnice i życie małżeńskie, toteż tego typu zachowanie nie umniejsza nikomu i rzadko publicznie jest komentowane. Z kolei społeczeństwo arabskie ma też na to swój punkt widzenia. Islam deklarując pozwolenie na rozwód nie godzi się na egzystowanie źle funkcjonującej komórki społecznej. Natomiast dopuszczenie możliwości dwóch rozwodów, jeden po drugim ma na celu umocnienie więzi małżeńskiej, a co za tym idzie, uczynienia mocniejszego, zbudowanego na trwalszych fundamentach, efektywniejszego małżeństwa.

Rozwód wypowiedany przez kobietę *al-usma*

الطلاق من خلال المرأة بالعصمة

Z wcześniejszych rozważań wynika, iż to mężczyzna wypowiada rozwód. Kobieta w świetle prawa islamskiego ma również do tego prawo. Omówiony zostanie tu zatem rozwód na prośbę kobiety, który tłumacząc z języka arabskiego *al-usma* oznacza zdejmowanie. Źródłem pochodzenia tego terminu jest oczywiście Koran.

„Dozwolone wam jest nocą w czasie postu zbliżyć się do waszych żon. One są ubiorem dla was, a wy jesteście ubiorem dla nich.”⁷

أَحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

⁷ Koran, Al-Baqarah, 2/187, 15.05.2007.

Z przytoczonego wyżej cytatu wynika, iż kobieta rozwodząc się, zdejmuje ten właśnie ubiór. Przyczyną rozwodu może być brak porozumienia się, albo niechętnie uczucia, jak na przykład nienawiść. Według uczonych, owa nienawiści może być spowodowana odpychającym wyglądem, charakterem, starością lub czymkolwiek innym, co wzbudza w kobiecie negatywny stosunek, przez które jest niezdolna do wypełniania swych małżeńskich obowiązków.

Do *al-usma* dochodzi wtedy, gdy kobieta przedstawi prośbę o rozwód, a mężczyzna się na nią zgodzi. Kobieta wnioskująca rozwiązanie małżeństwa, musi zwrócić mężowi wszelkie wydatki, które poniósł przed jego zawarciem, na przykład *al-sadāq*. Koran określa to jako wykup. Wysokość wykupu zazwyczaj nie przekracza wysokości *al-sadāqu*.

Zdarza się, iż mąż nie wyraża zgody na rozwiązanie małżeństwa. Wiadomo, że słowo ostateczne należy do mężczyzny, jednak i w tym przypadku islam traktuje wszystkich sprawiedliwie nie zważając na płeć. W takiej sytuacji, kobieta może się zwrócić do sądu, który podejmie decyzję sprawdzając powagę słów powódki.⁸

Unieważnienie rozwodu

إبطال الطلاق

Nawiązując do wcześniejszych podrozdziałów o prawie podejmowania decyzji o rozwodach, scharakteryzuję jeszcze pewne formy, które w świetle prawa islamskiego są jednak unieważniane. Jak wiadomo prawo do ich podjęcia ma zarówno kobieta jak i mężczyzna. Zgodnie z tradycją do przeprowadzenia rozwodu wystarczy trzykrotne wypowiedzenie słów mające sens jego rozwiązania. Ale zdarzają się przypadki, kiedy te praktyki są podważane, ponieważ są uzależnione od formy wypowiedzi samego zainteresowanego.

⁸ H.Abu-Rub, B.Zabza, op.cit. s. 128.

2. Rozwód pod presją – mężczyzna został zmuszony do dokonania rozwodu, wbrew swej woli pod presją osób trzecich.
3. Rozwód pod wpływem środków odurzających – islam surowo zakazuje sięgania po tego typu środki i istnieje kara za ich używanie, Koran mówi, iż mowa i czyny pijanych są nieważne.
4. Rozwód pod wpływem gniewu – mężczyzna będąc wzburzonym jakąś sytuacją, mówił swe słowa w zdenerwowaniu.
5. Rozwód osoby żartującej – słowa wypowiedane żartobliwie, bez powagi mówiącego.
6. Rozwód przysięgającego – mężczyzna przysięga rozwieść się z żoną, kiedy ta nie spełni jakiegoś jego warunku, życzenia.

Wyżej omówione przykłady rozwodów według prawa islamskiego nie są uznawane, ponieważ religia ta, broni wartości jakim jest małżeństwo. Z przedstawionych powodów; chwilowego gniewu, bycia pod wpływem alkoholu (to rzadko się zdarza), czy namowy przez innych, islam nie dopuszcza do rozwiązania tejże instytucji. Sprawą nadrzędną w takich momentach jest powaga i rozważne decydowanie o wspólnym życiu.⁹

Warto jeszcze przytoczyć hadis, którego sens jest zarazem konkluzją i pointą moich rozważań.

„Najbardziej zniechęconą rzeczą przez Allaha, która jest dozwolona człowiekowi – to rozwód”¹⁰

Opieka nad dziećmi po rozwodzie

رعاية الأطفال بعد الطلاق

Islam w swej prawości mówi o najwyższej wartości matczynej miłości, dlatego też w razie rozwodu opiekę nad dzieckiem nadaje matce. To właśnie

⁹ Ibidem.

¹⁰ H.Abu-Rub, B.Zabza, s. 259.

ona obdarzy je większym i czystszyim uczuciem oraz wychowa na dobrego muzułmanina. Taki podział nie jest zależny od pozycji czy reputacji męża.

Okres opieki nad dzieckiem jest również ustalony przez prawo islamskie. Opieka trwa nieprzerwanie od dnia narodzin, aż do osiągnięcia siedmiu lat w przypadku chłopca, dziewięciu zaś u dziewczynki. Ten dłuższy okres pozostania dziewczynki wśród kobiet ma na celu przygotowanie jej do roli żony i matki właśnie przez kobiety. Po upływie tego czasu, dziecko samo dokonuje wyboru, z którym z rodziców pragnie pozostać. Jeśli dziecko nie opowie się z kim chce zostać, może o tym zdecydować sąd. W sytuacji, gdy dzieckiem zajmuje się jedno z rodziców, w przeciwieństwie do praktyk z Zachodu, w żadnym wypadku nie można zabronić odwiedzin drugiemu. Islam wyznaje, iż związki rodzinne są bardzo ważne, a przede wszystkim silne i każdy muzułmanin musi je utrzymywać, dlatego nikt nie ma prawa zabraniać kontaktów z dzieckiem.¹¹

Aby otrzymać prawo opieki nad dziećmi, kobieta musi spełniać pewne warunki, musi być sprawna fizycznie i umysłowo, cechować się dojrzałością i odpowiedzialnością. Nie może natomiast być powtórnie zamężna. Jednak w tej kwestii zdania są podzielone. Jeśli obecny, drugi małżonek wyrazi zgodę wspólnego wychowywania dziecka, pozostaje ono przy matce. Jak wiadomo, muzułmanie są silnie związani z religią, dlatego kwestia wiary matki jest również bardzo ważnym argumentem. Niemuzułmanka wedle prawa islamskiego nie może być opiekunką muzułmanina. Jeśli już zaistnieje taka sytuacja musi ona wychowywać dziecko według nakazanych przez islam obyczajów.

Bardzo istotna jest też kwestia wychowania dziecka pod nieobecność matki bądź gdy jest ona niezdolna do opieki. W pierwszej kolejności prawnymi opiekunkami są najbliższe kobiety z jej strony; matka, siostra. Gdy nie ma takich osób, prawo do opieki przejmują kobiety ze strony ojca. Natomiast w przypadku braku kobiet, wychowaniem zajmują się mężczyźni.

¹¹ Ibidem.

SUMMARY

DIVORCE IN ISLAM

Islam, unlike the Christianity recognizes and allows spouses to divorce, but only in situations necessary. In principle flowing from Islam, marriage is not just to satisfy your sexual needs, and strengthening the ties of both partners, the birth of love between them, the fruit of which are children. Puts mainly focus on happiness and peace. Therefore, if the spouses makes a common understanding of the problem, the storm happiness and leads to confusion and a lack of harmony is allowed to solve the oath. Divorce, in Arabic al- Talaq, is the ultimate way out of a crisis situation, the lack of a common understanding and acceptance partners. Islam calls on its followers to live in harmony, love, trust, and above all, respect. These are the essential foundations of a sustainable , happy family, which in Arab culture is the parent cell of society. With this expression suggests that better stop unhappy marriage, in order to find the meaning of a happy life. Not falling into abject assessment, do not believe that the religion of Mohammed fully promotes divorce.